

<https://doi.org/10.26565/1992-2337-2025-2-15>

УДК 323.1:351.862.4(477)

Куц Галина Михайлівна,

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри політології, соціології та культурології

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,

вулиця Алчевських, 29, м. Харків, 61000, Україна

e-mail: kuts.niss@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-7263-1958>

Куц Юрій Олексійович,

доктор наук з державного управління, професор,

професор кафедри публічного управління та державної служби

навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

e-mail: koots.yuriy@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-8629-012X>

МОВНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті сфокусовано увагу на виявленні сутності поняття «національна безпека», відстежено еволюцію розвитку базових принципів цього поняття. Констатовано, що на початковому етапі поняття національної безпеки осмислювалося в контексті балансу сил між державами, де пріоритетного значення набував військовий потенціал. На етапі виникнення концепції колективної безпеки змінюється розуміння сутності національної безпеки. Безпека вже не є виключно національною. Поняття безпеки стало аналізуватися в регіональному, міжнародному, глобальному вимірах. У другій половині ХХ ст. набуває популярності концепція «безпеки людини». Набули актуальності питання демократичних прав і свобод індивіда.

Мета статті полягає у концептуалізації мовної безпеки України як складової національної безпеки України.

Акцентовано увагу на ризиках, пов'язаних із розширенням сфери національної безпеки у політичному просторі. Вони полягають в тому, що політичні актори можуть визначати певну (життєво неважливу) проблему в якості екзистенційної загрози. Відповідно, надання статусу загрози такій проблемі здатне легітимізувати надмірне втручання владних органів у певну сферу. Розглянуто ключові положення документу «Йоганнесбурзькі принципи», де вказується на недоцільність виправдання (з боку влади) захистом національної безпеки порушень основних демократичних прав і свобод індивіда.

Зазначається, що мовна політика в українському політико-правовому дискурсі займає вагомe місце в системі державних пріоритетів. Констатовано, що з 2014 року російська федерація використовує «мовне питання» у війні проти України.

Як цитувати: Куц Г. М., Куц Ю. О. Мовна безпека як складова національної безпеки України. *Державне будівництво*. 2025. № 2 (38). С. 239–253. <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2025-2-15>

In cites: Kuts, H.M., Kuts, Yu.O. (2025). Language security as a component of Ukraine's national security. *State Formation*, no. 2 (38), 239–253. <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2025-2-15> [in Ukrainian].

© Куц Г. М., Куц Ю. О., 2025

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0

Мовна безпека є однією з важливих компонент національної безпеки України. Мовна безпека України виступає в ролі сполучної ланки між політикою національної безпеки та мовною політикою держави. Виокремлено базові ознаки мовної безпеки на трьох взаємопов'язаних рівнях: 1) індивідуальні інтереси; 2) суспільні інтереси; 3) державні інтереси.

Зазначено, що з огляду на війну росії проти України, мовна безпека мала б набути статусу правового поняття в українському нормативно-правовому полі.

Ключові слова: мовна безпека, національна безпека, Україна, мовна політика, демократія, російська агресія, влада.

Вступ. Сучасний розвиток українського суспільства, що протистоїть збройній російській агресії, значною мірою обумовлюється специфікою етнонаціональних процесів. Мовна політика в українському політико-правовому дискурсі займає вагомe місце в системі державних пріоритетів. Із 2014 року російська федерація використовує «мовне питання» у війні проти України. Це актуалізує виявлення специфіки мовної безпеки України як складової національної безпеки України з огляду на ті виклики та загрози, які спричинила збройна російська агресія.

Огляд літератури. Концепт мовної безпеки достатньо фрагментарно використовується у сфері соціальних наук. Причому, це стосується не лише вітчизняного наукового соціально-політичного дискурсу. В англomовній науковій традиції ця дефініція також не набула широкого поширення у соціальних науках. Натомість, використання терміну «мовна безпека» («language security») зустрічається переважно у сфері, пов'язаній з проблематикою програмування.

В англomовних джерелах можна віднайти приклади використання терміну мовної безпеки для аналізу спільнот, що зазнають дискримінації через мовне питання, потерпаючи від мовної незахищеності [30, р. 2].

З точки зору А. Ягелло-Тондера, мовна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки [25]. Тому мовна безпека претендує на такий самий політико-правовий статус у безпековій проблематиці, як, наприклад, інформаційна безпека.

Терміном «мовна безпека» активно послуговуються науковці з Китаю, аналізуючи мовну незахищеність спільнот, що перебувають під загрозою зникнення [24; 26].

Також іноді для опису проблематики мовної незахищеності спільнот використовується термін «лінгвістична небезпечність» («linguistic insecurity») [31]. Втім, термін «linguistic insecurity» для розгляду означених проблем використовується рідко.

В українському політико-соціальному дискурсі поняття мовної безпеки використовується вкрай рідко (О. Бересток [21], В. Демченко [1], О. Ситько [17, с. 45] та ін.).

Термін мовної безпеки можна зустріти у працях філологів [20]. Але сутність концепту мовної безпеки наразі пов'язується з безпечністю комунікацій, а не з питаннями мовної політики.

Також існують дослідження, в яких проблеми мови аналізуються крізь призму концепції національної безпеки (В. Демченко [1], Ю. Макарець [11] та ін.).

Загалом, в українському науковому дискурсі не приділено достатньої уваги дослідженню мовної безпеки України як компоненти національної безпеки, що визначило напрям дослідження.

Мета статті полягає у концептуалізації мовної безпеки України як складової національної безпеки України.

Методологія дослідження. Засадничими для дослідження проблематики мовної безпеки України стали загальнонаукові методи пізнання. Також в нагоді стали історичний метод, метод системного аналізу, структурно-функціональний метод.

Задля виявлення сутності понять «безпека» і «національна безпека», еволюції уявлень про концепт національної безпеки, про принципи функціонування системи забезпечення національної безпеки використано концепції таких теоретиків: А. Блін [22], Б. Варусфел [32], С. Г. Гордієнко [2], О. П. Дзьобань [2], Ф. Кост [23], О. В. Кириченко [4] та ін.

З метою виявлення ризиків щодо розширення сфери національної безпеки використано документ «Йоганнесбурзькі принципи. Національна безпека, свобода висловлювань і доступ до інформації» [29].

Для концептуалізації поняття мовної безпеки України використано напрацювання теоретиків з проблематики мовної політики, проблематики мовної безпеки тощо (О. Бересток [21], В. Демченко [1], В. Золотарьов [27], О. Левченко [10], В. Лісничий [8], Ю. Макарець [11], Т. Ковальова [10], Г. Куц [27], Ю. Куц [8: 27], О. Куць [8], О. Ситько [17], О. Сергєєва [27], І. Пересипкіна [27], І Плотницька [10], Н. Попович [13], І. Царьова [20], А. Ягелло-Тондера [25] та ін.). Задля виявлення специфіки проблематики мовної безпеки здійснено аналіз безпекової та мовно-політичної нормативно-законодавчої бази України. Проаналізовано соціологічні дослідження громадян України стосовно мовно-політичної проблематики.

Основні результати дослідження. У політико-правовому дискурсі виділяють різні підходи стосовно концептуалізації поняття «безпека» [7]. Зокрема, О.В. Кириченко акцентує увагу на таких ключових підходах [4, с. 9–10]:

- поняття безпеки експлікується як стан захищеності від загроз будь-якого типу, як стан відсутності небезпек та загроз;
- поняття безпеки концептуалізується як певна діяльність, що спрямована на формування відповідних заходів та необхідних умов;
- поняття безпеки осмислюється у контексті проблематики дотримання певних нормативів та параметрів.

Словосполучення «національна безпека» є базовим для сучасної політики, оскільки в ньому термін «безпека» пов'язується з терміном «нація» (відповідно, із концептом держави також) [22]. Таке поєднання надає суттєвої концептуальної ваги цій дефініції в сучасному політико-правовому дискурсі.

З часів Вестфальського миру (1648 рік) національні держави стали відігравати ключову роль у системі міжнародних відносин. Поняття національної безпеки осмислювалося в контексті балансу сил між державами. У цьому балансі сил пріоритетного значення набував військовий потенціал держав. Саме тому тривалий час на рівні держав поняття безпеки переважно асоціювалося з військовою сферою.

Згодом з'являється концепція колективної безпеки. Стає важливим об'єднання держав з метою спільних дій по забезпеченню безпеки. Тобто, безпека вже не є виключно національною. Поняття безпеки аналізується в регіональному, міжнародному, глобальному вимірах [22].

У другій половині ХХ ст. набуває популярності концепція «безпеки людини». Саме в цей час відбувся крах біполярної системи часів Холодної війни. Набули актуальності питання демократичних прав і свобод індивіда, проблематика демократизації політичних систем.

Концепція національної безпеки зародилася в середині ХХ століття в США. Президент США Гаррі Трумен 26 червня 1947 року підписав Закон про національну безпеку, яким було закріплено концепцію національної безпеки [32, р. 2]. Цю концепцію розробили під час Другої світової війни журналіст Волтер Ліппманн (Walter Lippmann) та політолог Едвард Пендлтон Геррінг (Edward Pendleton Herring).

Американській концепції національної безпеки, зазначає Б. Варусфел, притаманні дві характеристики: прагнення до широкої інтеграції всіх сфер суспільного життя в стратегію національної безпеки та прагнення до централізованої координації на найвищому рівні виконавчої гілки влади для її реалізації [32, р. 2].

Цікаво, що поняття національної безпеки не використовувалося в політико-правовому дискурсі Франції аж до початку ХХІ століття. Як зазначає Ф. Кост, це було пов'язано з тим, що Франція давно культивує певну оригінальність. Саме тому замість терміну «національна безпека» (*sécurité nationale*) тут надавалася перевага терміну «глобальна оборона» (*défense globale*) [23, р. 5].

Сьогодні у Франції на нормативно-правовому рівні вживається термін «національна безпека», який запозичено з американського політико-правового дискурсу. У французькій юриспруденції, зазначає Б. Варусфел, тривалий час використовувався термін «національна оборона» замість поширеного у наш час терміну «національна безпека» [32, р. 3]. Поширенню терміну «національна безпека» у Франції сприяло видання у 2008 році «Білої книги», де викладено засадничі принципи безпекової політики держави. У самій назві книги було вжито термін «національна безпека» – «Біла книга. Оборона та національна безпека» («*Le Livre blanc. Défense et la sécurité nationale*») [28].

«Білою книгою» 2008 року було започатковано у Франції нову безпекову концепцію. Стратегія національної безпеки поєднала (не змішуючи) «оборонну політику, політику внутрішньої безпеки, зовнішню політику та економічну політику» [28, р 10].

Разом з тим, Б. Варусфел акцентує увагу на ризиках, пов'язаних з таким розширенням сфери національної безпеки у політичному просторі Франції [32, р. 10]. Ризик полягає в тому, що політичні актори можуть визначати певну проблему в якості екзистенційної загрози. Хоча така проблема може бути життєво неважливою. Але надання статусу загрози певній проблемі тим самим легітимізує надмірне втручання владних органів у цю сферу.

В експертних колах періодично лунають застереження щодо недопустимості маніпулювання питаннями національної безпеки, зокрема, з огляду на загрози, які несуть такі маніпулювання демократичному устрою. Означені застереження обумовлені побоюваннями стосовно надмірних зловживань з боку владних структур питаннями національної безпеки. Мова йде про спокусу з боку можновладців обмежувати демократичні права і свободи громадян [9], необґрунтовано посиляючись на ті чи інші загрози національній безпеці в їхніх державах.

У зв'язку з означеним, група експертів з різних країн сформулювала так звані «Йоганнесбурзькі принципи» (повна назва документу «Йоганнесбурзькі принципи. Національна безпека, свобода висловлювань і доступ до інформації» [29]). «Йоганнесбурзькі принципи» були ухвалені 1 жовтня 1995 року. У тексті документу вказується на недоцільність виправдання захистом національної безпеки порушень основних демократичних прав і свобод індивіда. У Принципі 1 (d) зазначається, що влада повинна надавати законодавчо підкріплені докази необхідності обмеження свободи висловлювання або свободи доступу до інформації. Влада не повинна застосовувати такі обмеження, просто прикриваючись питаннями національної безпеки [29]. Адже, врешті, такі дії представників влади здатні спричинити суттєве згортання демократичних практик [12, с. 75] у суспільстві.

В Україні поняття національної безпеки використовується у законодавчому полі з початку 1990-х років.

У Законі України «Про національну безпеку України», у пункті 9 статті 1 наведено визначення цієї дефініції: «національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [15].

Теоретики О.П. Дзьобань та С. Г. Гордієнко у системі забезпечення національної безпеки виокремлюють три базові принципи її функціонування [2, с. 410]. Перший принцип полягає у законності та збалансованості інтересів особистості, суспільства і держави. Другий принцип полягає у спільній відповідальності особистості суспільства і держави за забезпечення безпеки. Третій принцип полягає у взаємопов'язаності національної та міжнародної безпеки.

Мовна безпека України, на думку ряду українських науковців, є складовою національної безпеки України. Під мовною безпекою України, з їхньої точки зору, слід розуміти «стан захищеності державної мови, забезпечення її розвитку та функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, посилення її ролі в українському суспільстві як засобу зміцнення державної єдності та демократичного конституційного ладу, інших життєво важ-

ливих інтересів людини, суспільства і держави, за яких належним чином забезпечуються мовні права і свободи людини, її мовні потреби, мовна самобутність та унікальність, а також система заходів щодо забезпечення вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та сприяння вивченню мов міжнародного спілкування» [27, р. 37].

Українська мова в Україні, згідно до статті 10 Конституції України, є державною мовою [5]. Важливо, що ставлення українців до державної української мови в останні десятиліття було позитивним. Центр Разумкова у 2024 році оприлюднив результати соціологічного опитування «Ідентичність громадян України: тенденції змін» [18]. З-поміж запитань, які задавали респондентам щодо ставлення до атрибутів незалежної Української держави, є питання ставлення до державної української мови. В опитуванні наведено динаміку відповідей респондентів, починаючи з 2011 року (таблиця 1).

Мовна політика в українському політико-правовому дискурсі займає вагоме місце в системі державних пріоритетів [8]. Так, ще у 2010 році було схвалено «Концепцію державної мовної політики», де зазначається, що її стратегічним завданням є «забезпечення неухильного додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та задоволення мовних потреб громадян України» [6].

Таблиця 1. – Відповіді респондентів в Україні на запитання щодо ставлення до державної української мови як атрибуту незалежної Української держави

Table 1. – The attitudes of respondents in Ukraine towards the Ukrainian language as a feature of the independent Ukrainian state

Як Ви ставитеся до державної української мови як атрибуту незалежної Української держави?, %/ How do you feel about the state Ukrainian language as an attribute of an independent Ukrainian state?, %					
Місяць та рік опитування	Пишаюся цим	Ставлюся позитивно	Ставлюся негативно	Ставлюся негативно і хотів би змінити	Важко відповісти
Червень 2024	64,7	30,7	1,0	0,6	2,9
Травень 2023	74,4	23,5	0,6	0,3	1,1
Грудень 2015	48,7	42,8	2,8	0,9	4,8
Серпень 2012	35,8	54,7	2,0	3,1	4,5
Серпень 2011	31,8	60,5	2,4	2,6	2,6

*Джерело: [18].

*Source: [18].

В «Енциклопедії державного управління» мовна політика визначена як сукупність ідеологічних принципів і практичних заходів, спрямованих на

розв'язання мовних проблем у державі, суспільстві. Особливо складною є мовна політика в багатонаціональній державі. Адже в багатонаціональній державі слід враховувати такі чинники, як дво- або багатомовність, також слід брати до уваги своєрідність національного складу і міжнаціональних відносин, виявляти роль окремих мов і їх носіїв у громадському житті [10, с. 364].

У публічно-управлінському дискурсі, зазначає Н. Попович, мовна політика стає демонстрацією ставлення держави в особі інституцій державної влади до вирішення мовних проблем у конкретній країні [13, С. 267–275].

У період проголошення незалежності України доволі катастрофічним був стан використання української мови в різних суспільних сферах. На низькому рівні було й знання та застосування української мови в соціумі. У публічно-управлінській сфері, на політичному рівні українська мова часто була витісненою російською мовою. Разом з тим, у мас-медіа, у системі книговидавництва, у шкільній освіті українська мова застосовувалася завдяки державній підтримці. Набуття українською мовою статусу державної мови не призвело до суттєвих зрушень у кращий бік. Врешті, мовна політика в Україні постійно супроводжувалася політичними маніпулюваннями, що призводили до політичних протистоянь. Якщо б сьогодні, констатував напередодні широкомасштабного вторгнення Глава Донецької військово-цивільної адміністрації Павло Жебрівський, Росія не вела супроти України «гібридної війни», можна було б розмірковувати про мову, як про культурний феномен. «Але російська мова, стараннями ошалілих імперців, перетворилася на ефективний інструмент гібридної війни. Практично такий самий, як і колись невинна «георгіївська стрічка» [3].

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну в 2022 році позиції української мови суттєво зміцнилися (таблиця 2). Як свідчать дані загальнонаціонального опитування на тему «Ідентичність. Патріотизм. Цінності», проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у серпні 2022 р., частка осіб, які вважають, що українська мова має бути єдиною державною в Україні, а російська не мати жодних преференцій, збільшилася на 21 % у порівнянні з вереснем 2021 року – до 86 %. А відсоток охочих надати російській мові поруч з українською статусу державної знизився з 22 % до 3 % [19].

Ще з 2014 року російська федерація використовує «мовне питання» у війні проти України. Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 14.07.2021 р., «загроза українській мові рівнозначна загрозі національній безпеці України, існуванню української нації та її держави» [16].

У 2023 році Верховною Радою України було затверджено Постанову, в якій введено поняття «рашизм» та розтлумачено його в якості нової тоталітарної ідеології. Під поняттям рашизму мається на увазі «новий різновид тоталітарної ідеології та практик, які лежать в основі режиму, сформованого у російській федерації під керівництвом президента в. путіна, та ґрунтуються на традиціях російського шовінізму й імперіалізму, практиках комуністичного режиму СРСР та націонал-соціалізму (нацизму)» [14].

Таблиця 2. – Відповіді респондентів в Україні на запитання: «Яким чином повинні співіснувати українська та російська мови в Україні?»

Table 2. – Responses of respondents in Ukraine to the question: «How should the Ukrainian and Russian languages coexist in Ukraine?»

Яким чином повинні співіснувати українська та російська мови в Україні?, %/ How should the Ukrainian and Russian languages coexist in Ukraine?, %				
Місяць та рік опитування Month and year of survey	Українська мова – єдина державна Ukrainian is the only official language	Українська мова – державна, російська – статус офіційної в окремих регіонах Ukrainian is the official language, Russian has official status in certain regions	Російська мова поряд з українською має стати державною по всій Україні Russian should become an official language throughout Ukraine alongside Ukrainian	Важко відповісти Difficult to answer
Серпень 2022	86,0	10,0	3,0	1,0
Березень 2022	82,0	8,0	7,0	2,0
Вересень 2021	65,0	12,0	22,0	2,0
Липень 2020	66,0	11,0	22,0	2,0
Червень 2020	66,0	10,0	22,0	2,0
Лютий 2020	66,0	13,0	19,0	3,0
Листопад 2019	66,0	12,0	19,0	3,0
Червень 2019	66,0	11,0	21,0	2,0
Травень 2019	70,0	11,0	17,0	2,0
Січень 2019	68,0	14,0	16,0	4,0
Грудень 2018	62,0	16,0	16,0	5,0
Липень 2018	61,0	17,0	19,0	3,0
Червень 2018	61,0	21,0	14,0	4,0
Грудень 2017	61,0	20,0	15,0	4,0
Серпень 2017	64,0	17,0	17,0	1,0
Травень 2017	61,0	19,0	18,0	2,0
Вересень 2016	58,0	22,0	15,0	5,0
Липень 2014	50,0	27,0	21,0	2,0
Червень 2014	50,0	29,0	19,0	2,0
Квітень 2014	47,0	23,0	27,0	4,0

*Джерело: [19].

*Source: [19].

У Постанові виділено ключові ознаки та наслідки рашизму. Зокрема, сфокусовано акценти на російській експансіоністській державній політиці, для якої характерні «практики поширення серед інших народів російської мови та культури, російської православної церкви, медіа, політичних та громадських інституцій, пропагування ідей "русского мира"» [14]. Тобто, у війні росії проти України насильницьке нав'язування громадянам України російської мови стало однією з домінуючих практик рашизму, як новітньої тоталітарної ідеології.

Мовна безпека є однією з важливих компонент національної безпеки України. Мовна безпека України виступає в ролі сполучної ланки між політикою національної безпеки та мовною політикою держави.

У формуванні оптимального безпечного мовного середовища в Україні варто сфокусувати увагу на двох розуміннях концепту безпеки. З одного боку, безпечним можна вважати мовне середовище, де існують потенційні носії небезпеки, але вони не становлять загрози для мовного середовища. З іншого боку, безпечним є те мовне середовище, яке характеризується надійною захищеністю від загрозливих впливів. Захищеність мовного середовища забезпечується ефективною політико-управлінською діяльністю.

Під мовною безпекою України слід розуміти стан захищеності національних інтересів України у мовно-політичній сфері, що визначається оптимальним поєднанням інтересів індивіда, суспільства і держави.

Таким чином, можна виокремити базові ознаки мовної безпеки на трьох взаємопов'язаних рівнях: 1) індивідуальні інтереси; 2) суспільні інтереси; 3) державні інтереси. Індивідуальні інтереси полягають у здатності індивіда на реалізацію власних мовних прав. Суспільні інтереси полягають у здатності різних зацікавлених спільнот здійснювати вплив на формування мовної політики в державі, діючи в рамках законодавчого поля. Державні інтереси полягають у забезпеченні мовних прав громадян шляхом формування ефективної мовної політики на демократичній основі.

Прерогативою держави є забезпечення належного стану безпеки в різних сферах суспільного буття. Саме тому, з огляду на війну росії проти України, мовна безпека мала б набути статусу правового поняття в українському нормативно-правовому полі. На рівні держави має формуватися система забезпечення мовної безпеки. Основним завданням такої системи мала б стати розробка комплексу збалансованих заходів у мовно-політичній сфері, які б були соціально прийнятними для різних спільнот держави.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Розглянуто ключові підходи до концептуалізації поняття «безпека». Сфокусовано увагу на виявленні сутності поняття «національна безпека», відстежено еволюцію розвитку його базових принципів. Констатовано, що на початковому етапі поняття національної безпеки осмислювалося в контексті балансу сил між державами, де пріоритетного значення набував військовий потенціал. На етапі виникнення концепції колективної безпеки змінюється розуміння сутності національної безпеки. Безпека вже не є виключно національною. Поняття безпеки стало аналізуватися в регіональному, міжнародному, глобальному вимірах. У другій половині ХХ ст. набуває популярності концепція «безпеки людини». Саме в цей час відбувся крах біполярної системи часів Холодної війни. Набули актуальності питання демократичних прав і свобод індивіда.

Акцентовано увагу на ризиках, пов'язаних із розширенням сфери національної безпеки у політичному просторі. Вони полягають в тому, що політичні актори можуть визначати певну (життєво неважливу) проблему в якості екзис-

тенційної загрози. Відповідно, надання статусу загрози такій проблемі здатне легітимізувати надмірне втручання владних органів у певну сферу. Розглянуто ключові положення документу «Йоганнесбурзькі принципи», де вказується на недоцільність виправдання (з боку влади) захистом національної безпеки порушень основних демократичних прав і свобод індивіда.

Зазначається, що мовна політика в українському політико-правовому дискурсі займає вагомe місце в системі державних пріоритетів. Констатовано, що з 2014 року російська федерація використовує «мовне питання» у війні проти України.

Мовна безпека є однією з важливих компонентів національної безпеки України. Мовна безпека України виступає в ролі сполучної ланки між політикою національної безпеки та мовною політикою держави. Виокремлено базові ознаки мовної безпеки на трьох взаємопов'язаних рівнях: 1) індивідуальні інтереси; 2) суспільні інтереси; 3) державні інтереси.

Зазначено, що з огляду на війну росії проти України, мовна безпека мала б набути статусу правового поняття в українському нормативно-правовому полі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демченко В. М. Українська мова як чинник державної безпеки України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 2. URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2016_2/6.pdf
2. Дзьобань О. П., Гордієнко С. Г. Система забезпечення національної безпеки: загальна характеристика структури. *Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади: монографія* (ред. О. П. Дзьобань). Харків : Право, 2025. 856 с. С. 407–423.
3. Жебрівський П. Російська мова – інструмент гібридної війни проти України. Як колись «невинна» георгіївська стрічка. Новинарня. 24.12.2016. URL: <https://novynarnia.com/2016/12/24/zhebrivskiy-rosiyska-mova-instrument-gibridnoyi-viyni-proti-ukrayini-yak-kolis-nevinna-georgiyivska-strichka/>
4. Кириченко О. В. Теоретико-методологічні засади функціонування громадської безпеки як складової національної безпеки України. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*. 2023. С. 9–12. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/1034/1/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%92.pdf>
5. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Концепція державної мовної політики : Указ Президента України № 161/2010 від 15.02.2010. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/161/2010>
7. Куц Г. М. Концептуалізація понять «національна безпека» і «державна безпека» у політико-правовому дискурсі. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. Харків, 2020. Вип. 1 (20). С. 139–153. <https://doi.org/10.34142/24130060.2020.20.1.13>
8. Куц Ю. О., Куць О. М., Лісничий В. В. Етнонаціональні чинники державотворення: монографія. Харків : «Магістр», 2002. 108 с.
9. Куц Г. М. Лібералізм і демократія. *Віче*. 2007. № 12. Спецвипуск. С. 17–20.
10. Левченко О. П., Ковальова Т. В., Плотницька І. М. Мовна політика. *Енциклопедія державного управління*. Київ, 2011. Т. 1. 748 с. С. 364–365. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Entsyklopediia_derzhavnoho_upravlinnia_Tom_1.pdf?PHPSESSID=ti5m0efi151ipa9360s3phcir6

11. Макарець Ю.С. Мовний вимір національної безпеки України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. Вип. 68. С. 37–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_68_9

12. Політологія: енциклопедичний словник. В. П. Мельник (ред.). Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.

13. Попович Н. Розвиток мови як віддзеркалення впливової ролі держави. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2011. № 2. Київ : Вид-во НАДУ. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_2_37

14. Про Заяву Верховної Ради України "Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких" : Постанова Верховної Ради України від 02.05.2023 р. № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-IX#Text>

15. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII, редакція від 30.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». № 1-р/2021 від 14.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>

17. Ситько О. М. До питання про концепцію лінгвістичної безпеки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 45–50. <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.8>

18. Соціологічне опитування. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). *Разумков Центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>

19. Соціологічне опитування. Ідентичність. Патріотизм. Цінності (17-18 серпня 2022). Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_s_nnost_17-18_serpnua_2022.html

20. Царьова І. Мовна безпека в сучасному контексті глобалізації. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2025. С. 146–148. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15603/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD_2025.pdf#page=146

21. Berestok O. V. Language security as a guarantee of preserving the spirituality of the nation in today's conditions. III Міжнародна науково-практична конференція «Духовно-інтелектуальне виховання і навчання в XXI столітті», (Харків, 17 листопада 2022 р.). Харків. 2022. URI: <https://repo.snau.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10243?show=full>

22. Blin A. Sécurité: de la défense à la sécurité collective et humaine. 2006. URL: https://www.irenees.net/bdf_fiche-notions-95_fr.html

23. Coste F. L'adoption du concept de sécurité nationale : une révolution conceptuelle qui peine à s'exprimer. 2011. URL: <https://www.frstrategie.org/web/documents/publications/recherches-et-documents/2011/201103.pdf>

24. Hongwei J. Language Security Problems: A Historical Survey. *Sinología hispánica China Studies Review*. 2016. 2(1):81. <https://doi.org/10.18002/sin.v2i1.5252>

25. Jagiello-Tondera A. Language Security. Local and Global Perspectives. *Journal of Philology and Intercultural Communication*. 2024. Vol. VIII, No. 2. P. 16–23. URL: https://jpic.mta.ro/assets/JPIC_Vol.VIII_Nr.2.pdf

26. Jiang Y. Research Review on Language Security – The Study of Language Security in Yunnan Border Areas. *The First Interdisciplinary and Area Studies International Conference*. 2020.

- P. 123–129. URL: https://www.academia.edu/53342053/The_First_Interdisciplinary_and_Area_Studies_International_Conference
27. Kuts H., Zolotarov V., Kuts Y., Sergeyeva O., Peresyphkina I. Language Security of Ukraine Under the Conditions of Counteracting Russian Aggression: Public-Administrative Dimension. *European Political and Law Discourse*. 2025. Vol. 12. Iss. 3. P. 28–40. <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.3.3>
28. Le Livre blanc. Défense et la sécurité nationale. 2008. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/0000.pdf>
29. Les Principes de Johannesburg, Sécurité Nationale, Liberté d'Expression et Accès à l'Information U.N. Doc. E/CN.4/1996/39. URL: <https://hrlibrary.umn.edu/instree/Fjohannesburg.html>
30. Ringe N. The Language(s) of Politics: Multilingual Policy-Making in the European Union. *University of Michigan Press*. 2022. <https://doi.org/10.3998/mpub.12080141>
31. Tchoutouo Ketchassop, A.C. Solving Linguistic Insecurity by an Application of the Haugen Model of Language Planning: the Case Study of the Nda'nda' Language In Cameroon. *American Journal of Humanities and Social Sciences Research (AJHSSR)*. 2020. Vol. 4, Iss. 9, P. 307–315. URL: <https://www.ajhssr.com/wp-content/uploads/2020/09/ZJ2049307315.pdf>
32. Warusfel B. La sécurité nationale, nouveau concept du droit français. 2011. URL: <https://hal.science/hal-04372256/document>

Конфлікт інтересів.

Автори заявляють, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2025 р.

Стаття рекомендована до друку 30.11.2025 р.

Опубліковано 30.12.2025 р.

Kuts Halyna Mykhaylivna,

D.Sc. in Political Science, professor,

professor of the Department of Political Science, Sociology and Cultural Studies,

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

Alchevskyykh St., 29, Kharkiv, 61000, Ukraine

e-mail: kuts.niss@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-7263-1958>

Kuts Yurii Oleksiyovych,

D.Sc. in Public Administration, professor,

professor of the Department of Public Administration and Civil Service,

Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,

V.N. Karazin Kharkiv National University,

4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

e-mail: koots.yuriy@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-8629-012X>

LANGUAGE SECURITY AS A COMPONENT OF UKRAINE'S NATIONAL SECURITY

Annotation. The article focuses on identifying the essence of the concept of «national security», traces the evolution of the development of the basic principles of this concept. It is stated that at the initial stage, the concept of national security was understood in the context of the balance of power between states, where military potential acquired priority importance. At the stage of emergence of the concept of collective security, the understanding of the essence of national security changes. Security is no longer exclusively national. The concept of security began to be analyzed in regional, international, and global dimensions. In the second half of the twentieth

century. The concept of «human security» is gaining popularity. The issues of democratic rights and freedoms of the individual have become relevant.

The purpose of the article is to conceptualize the linguistic security of Ukraine as a component of the national security of Ukraine.

The focus is on the risks associated with the expansion of the national security sphere in the political space. They consist in the fact that political actors may define a certain (vitaly unimportant) problem as an existential threat. Accordingly, giving such a problem the status of a threat can legitimize excessive intervention by authorities in a certain area. The key provisions of the document «Johannesburg Principles» are considered, which indicate the inexpediency of justifying (by the authorities) violations of fundamental democratic rights and freedoms of the individual by protecting national security.

It is noted that language policy in the Ukrainian political and legal discourse occupies a significant place in the system of state priorities. It is stated that since 2014 the Russian Federation has been using the «language issue» in the war against Ukraine.

Language security is one of the important components of the national security of Ukraine. Language security of Ukraine acts as a connecting link between the national security policy and the language policy of the state. The basic features of language security are identified at three interrelated levels: 1) individual interests; 2) public interests; 3) state interests.

It is noted that, given Russia's war against Ukraine, linguistic security should acquire the status of a legal concept in the Ukrainian regulatory and legal field.

Keywords: *language security, national security, Ukraine, language policy, democracy, Russian aggression, government.*

REFERANCES

1. Demchenko, V. (2016). Ukrayinska mova yak chynnyk derzhavnoyi bezpeky Ukrayiny. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya i mistsevoho samovryaduvannya*, № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_2_6 [in Ukrainian].
2. Dzoban, O.P., Hordiyenko, S.H. (2025). Systema zabezpechennya natsionalnoyi bezpeky: zahalna kharakterystyka struktury. *Natsionalna bezpeka: svitohlyadni ta teoretyko-metodolohichni zasady: monohrafiya*. O. P. Dzoban (Eds.). Kharkiv: Pravo, 2025. 856 s. S. 407–423. [in Ukrainian].
3. Zhebrivskiy, P. (2016). Rosiyska mova – instrument hibrydnoyi viyny proty Ukrayiny. Yak kolys «nevynna» heorhiyivska strichka. *Novynarnya*. URL: <https://novynarnia.com/2016/12/24/zhebrivskiy-rosiyska-mova-instrument-gibridnoyi-viyni-proti-ukrayini-yak-kolis-nevinna-georgiyivska-strichka/> [in Ukrainian].
4. Kyrychenko, O.V. (2023). Teoretyko-metodolohichni zasady funktsionuvannya hromadskoyi bezpeky yak skladovoyi natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny. *Materialy III Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi*, 9–12. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/1034/1/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E%D0%92.pdf> [in Ukrainian].
5. Constitution of Ukraine (1996). *Konstytutsiya Ukrayiny*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
6. President of Ukraine (2010). *Kontseptsiya derzhavnoyi movnoyi polityky*. Ukaz Prezydenta Ukrayiny № 161/2010 vid 15.02.2010. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/161/2010> [in Ukrainian].
7. Kuts H.M. Kontseptualizatsiya ponyat «natsionalna bezpeka» i «derzhavna bezpeka» u polityko-pravovomu dyskursi. *Suchasne suspilstvo: politychni nauky, sotsiolohichni nauky, kul'turolohichni nauky, Vyp. 1 (20)*, 139–153. <https://doi.org/10.34142/24130060.2020.20.1.13> [in Ukrainian].

8. Kuts, Y.O., Kuts, O.M., Lisnychyy, V.V (2002). Etnonatsionalni chynnyky derzhavotvorennya: monohrafiya. Kharkiv. «Mahistr». 108 s. [in Ukrainian].
9. Kuts H.M. Liberalizm i demokratiya. *Viche*. 2007. № 12. Spetsvyypusk. S. 17–20. [in Ukrainian].
10. Levchenko, O., Kovalyova, T., Plotnytska I. (2011). Movna polityka. *Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya, T. 1*. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Entsyklopediia_derzhavnoho_upravlinnia_Tom_1.pdf?PHPSESSID=ti5m0efi151ipa9360s3phcir6 [in Ukrainian].
11. Makarets, Y. (2017). Movnyy vymir natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiya»*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_68_9 [in Ukrainian].
12. *Politolohiya: entsyklopedychnyy slovnyk*. Melnyk V.P. (Ed.). Lviv: Vydavnytstvo LNU imeni Ivana Franka, 2014. 406 s. [in Ukrainian].
13. Popovych, N. (2011). Rozvytok movy yak viddzerkalennya vplyvovoyi roli derzhavy. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_2_37 [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada of Ukraine (2023). Pro Zayavu Verkhovnoyi Rady Ukrayiny «Pro vykorystannya politychnym rezhyom rosiyskoyi federatsiyi ideolohiyi rashyzmu, zasudzhennya zasad i praktyk rashyzmu yak totalitarnykh i lyudynonenavysnytskykh». Verkhovna Rada Ukrayiny, Postanova № 3078-IX vid 02.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-IX#Text> [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada of Ukraine (2024). Pro natsionalnu bezpeku Ukrayiny. Verkhovna Rada Ukrayiny, Zakon Ukrayiny № 2469-VIII, redaktsiya vid 30.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
16. Constitutional Court of Ukraine (2021). Shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) Zakonu Ukrayiny «Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayinskoyi movy yak derzhavnoyi». Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny № 1-r/2021 vid 14.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> [in Ukrainian].
17. Sytko, O. (2020). Do pytannya pro kontseptsiyu linhvistychnoyi bezpeky. *Pivdenoukrayinskyy pravnychyy chasopys*. <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.8> [in Ukrainian].
18. Sociological survey (2024). Identychnist hromadyan Ukrayiny: tendentsiyi zmin (cherven 2024 r.). Razumkov Center. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> [in Ukrainian].
19. Sociological survey (2022). Identychnist. Patriotyzm. Tsinnosti (17–18 serpnya 2022). Sotsiolohichna hrupa «Reytnyh». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html [in Ukrainian].
20. Tsaryova, I. (2025). Movna bezpeka v suchasnomu konteksti hlobalizatsiyi. *Zbirnyk materialiv Vseukrayinskoyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi, 146–148*. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15603/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD_2025.pdf#page=146 [in Ukrainian].
21. Berestok, O. (2022). Language security as a guarantee of preserving the spirituality of the nation in today's conditions. Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference. URL: <https://repo.snau.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10243?show=full> [in English].
22. Blin, A. (2006). Sécurité: de la défense à la sécurité collective et humaine. URL: https://www.irenees.net/bdf_fiche-notions-95_fr.html [in French].
23. Coste, F. (2011). L'adoption du concept de sécurité nationale : une révolution conceptuelle qui peine à s'exprimer. URL: <https://www.frstrategie.org/web/documents/publications/recherches-et-documents/2011/201103.pdf> [in French].
24. Hongwei, J. (2016). Language Security Problems: A Historical Survey. *Sinología hispánica China Studies Review, 2(1):81*. <https://doi.org/10.18002/sin.v2i1.5252> [in English].

25. Jagiello-Tondera, A. (2024). Language Security. Local and Global Perspectives. *Journal of Philology and Intercultural Communication*, vol. VIII, no. 2, 16–23. URL: https://jpic.mta.ro/assets/JPIC_Vol.VIII_Nr.2.pdf [in English].
26. Jiang, Y. (2020). Research Review on Language Security – The Study of Language Security in Yunnan Border Areas. *The First Interdisciplinary and Area Studies International Conference*, 123–129. URL: https://www.academia.edu/53342053/The_First_Interdisciplinary_and_Area_Studies_International_Conference [in English].
27. Kuts, H., Zolotarov, V., Kuts, Y., Sergeyeva, O., Peresyphkina, I. (2025). Language Security of Ukraine Under the Conditions of Counteracting Russian Aggression: Public-Administrative Dimension. *European Political and Law Discourse*, vol. 12, iss. 3, 28–40. <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.3.3> [in English].
28. Le Livre blanc. Défense et la sécurité nationale. (2008). URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/0000.pdf> [in French].
29. Les Principes de Johannesburg, Sécurité Nationale, Liberté d’Expression et Accès à l’Information U.N. Doc. E/CN.4/1996/39. URL: <https://hrlibrary.umn.edu/instree/Fjohannesburg.html> [in French].
30. Ringe, N. (2022). The Language(s) of Politics: Multilingual Policy-Making in the European Union. *University of Michigan Press*. <https://doi.org/10.3998/mpub.12080141> [in English].
31. Tchoutouo Ketchassop, A.C. (2020). Solving Linguistic Insecurity by an Application of the Haugen Model of Language Planning: the Case Study of the Nda’nda’ Language In Cameroon. *American Journal of Humanities and Social Sciences Research (AJHSSR)*, vol. 4, iss. 9, 307–315. URL: <https://www.ajhssr.com/wp-content/uploads/2020/09/ZJ2049307315.pdf> [in English].
32. Warusfel, B. (2011). La sécurité nationale, nouveau concept du droit français. URL: <https://hal.science/hal-04372256/document> [in French].

Conflict of interest.

The authors declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

The article was received by the editors 26.10.2025.

The article is recommended for printing 30.11.2025.

Published 30.12.2025.